

عملکرد توپخانه صحرایی نزاجا در هشت سال دفاع مقدس

مسعود مطاعی^{۱*}

چکیده

هدف این پژوهش تبیین چگونگی عملکرد توپخانه صحرایی نزاجا در هشت سال دفاع مقدس می‌باشد. نوع پژوهش کاربردی و روش اجرای آن تاریخی با رویکرد تحلیلی، توصیفی نگاشته شده و تلاش دارد عملکرد توپخانه صحرایی نزاجا در هشت سال دفاع مقدس مشروح بیان نماید. جامعه آماری پژوهش شامل تعداد ۱۴ نفر از کارکنان رسته توپخانه صحرایی نزاجا که از افراد شاخص و برجسته حال حاضر بوده و در عملیات‌های مختلف هشت سال دفاع مقدس حضور داشته می‌باشد. جمع‌آوری داده‌ها از طریق مصاحبه با صاحب‌نظران و مطالعه منابع موجود صورت پذیرفته است. نتایج پژوهش نشان داد که در بیشتر عملیات‌ها نقش توپخانه ارتش یک نقش تعیین‌کننده و سرنوشت‌ساز بود و یگان‌های توپخانه صحرایی نزاجا مأموریت خود را در هشت سال دفاع مقدس در پشتیبانی از یگان‌های مانوری به‌خوبی به انجام رسانیده‌اند و در تمام عملیات‌هایی که ارتش یا سپاه پاسداران جداگانه و یا به‌صورت مشترک انجام داده‌اند حضور فعال و تعیین‌کننده‌ای و اثرگذار داشته‌اند.

واژگان کلیدی:

توپخانه صحرایی، نزاجا، دفاع مقدس، عملیات

---

^۱ کارشناس ارشد مدیریت دفاعی

* رایانامه نویسنده مسئول: mtaj1354@gmail.com

مقدمه

باگذشت چندین سال از رشادتها و دلاوری‌های ارتش جمهوری اسلامی ایران در سال‌های دفاع مقدس، ثبت و نگارش و نگاهداشت اتفاقات و رویدادهای این دوران پرفرازونشیب یکی از گنجینه‌های به‌یادماندنی خواهد بود که می‌تواند نسل‌های بعد از ما را در جریان ماقوع قرار داده و پیشینه گذشتگان‌شان را که همواره مورد افتخار آنان خواهد بود برایشان به یادگار بگذارد. در خصوص ثبت و ضبط حوادث دوران دفاع مقدس و اهمیت آن، امام خمینی (ره) فرمودند: «از همه نگارندگان حوادث جنگ و همه کسانی که توان انجام‌وظیفه در این مهم را دارند، درخواست می‌کنم از ثبت و ضبط جزئیات این دوران غفلت نکنند و این گنجینه تمام‌نشدنی را برای آیندگان به ودیعه بگذارند»

مقام معظم رهبری، فرماندهی کل قوا نیز جنگ را گنج دانستند و فرمودند: «می‌خواهم بگویم که این جنگ، یک گنج است. آیا خواهیم توانست از این گنج استفاده کنیم؟ آن هشت سال جنگ بایستی تاریخ ما را تغذیه بکند».

در بررسی پیشینه ارتش به‌عنوان کهن‌ترین سازمان نظامی و نهاد تأمین امنیت کشور، موارد بسیاری به‌عنوان عملکرد افتخارآمیز به چشم می‌خورد. یکی از افتخارات نیروهای مسلح به‌ویژه ارتش جمهوری اسلامی ایران، عملکرد توپخانه صحرایی نزاجا در ۸ سال دفاع مقدس است. تأثیرگذاری توپخانه صحرایی بر سرنوشت جنگ تحمیلی غیرقابل‌انکار است. یگان‌هایی که کارکنان آن در حفظ دست‌آوردهای انقلاب اسلامی و تعیین نتیجه عملیات‌های نبرد هشت‌ساله با عراق نقش بی‌بدیلی داشته‌اند.

وضعیت توپخانه صحرایی نیروی زمینی در ابتدای سال ۱۳۵۷ عبارت بود از:

الف- استعداد: شامل ۵۸ گردان توپخانه صحرایی با کالیبرهای مختلف و ۲۱ گردان پدافند هوایی

ب- سازمان: یگان‌های توپخانه به‌صورت آتشبار، گردان (مستقل یا تابع توپخانه‌های لشگری)، توپخانه لشگری و گروه‌های توپخانه سازمان داده‌شده بودند که از نظر اجرای مأموریت‌های ذاتی و قابلیت انعطاف سازماندهی مناسبی بود است (تعداد قبضه‌های توپ در هر آتشبار در گردان‌های ۱۰۵ م م و بعضی کالیبرها ۶ قبضه و بقیه ۴ قبضه بودند).

پ- جدول سازمان و تجهیزات: یگان‌های توپخانه الگوبرداری شده از سازمان غربی بوده البته با تغییرات اندک.

ت- مأموریت: مأموریت‌های ذاتی توپخانه شامل کمک مستقیم، تقویت، عمل کلی و عمل کلی تقویت (آراسته، بختیاری ۱۳۹۱).

جدول (۱) استعداد توپخانه نزاچا در شروع جنگ برحسب گردان (اسدی، ۱۳۹۴)

یگان	ک ۱۰۵	ک ۱۵۵	ک ۲۰۳	ک ۱۵۵	ک ۲۰۳	ک ۱۷۵	ک ۱۳۰	کاتیوشا	خ ۱۲۰
ل ۶۴	۳	آت ۲	آت ۱						
ل ۲۸	۳	۱							
ل ۸۱				۴					
تی ۸۴	۱								
تی ۵۵									۱
ل ۹۲				۴					
ل ۲۱	۱	۲	۱	۱	۱		۱		
ل ۷۷	۳	۱							
ل ۱۶				۴					
تی ۸۸				۱					
گروه ۱۱				۱	۱	۱	۱	۱	
گروه ۲۲				۱		۱	۲	۱	
گروه ۳۳						۱	۲	۱	
گروه ۴۴	۲	۱	۱				۱	۱	
گروه ۵۵				۱	۱		۱	۱	
جمع	۱۳	آت ۲+۵	آت ۱+۴	۱۵	۲	۳	۸	۵	۱
قبضه	۲۳۴	۱۰۲	۵۶	۲۷۰	۲۴	۳۶	۱۴۴	۶۴	۱۸

جمع کل توپخانه صحرائی برحسب گردان: ۳+۵۶ آت

عملکرد توپخانه صحرائی نزاچا در پشتیبانی از یگان‌های مانوری در جنگ بسیار حائز اهمیت است. توپخانه صحرائی مسئولیت بخش مهمی از پشتیبانی آتش در عملیات‌های مختلف را بر عهده دارد و با توجه به نحوه ایفای عملکرد یگان‌های فوق‌الذکر در پیروزی‌های ارتش اسلام در طول هشت سال دفاع مقدس، اهمیت این موضوع بیش‌ازپیش مشخص می‌گردد.

یکی از عوامل برتری در جنگ‌ها، آتش‌های توپخانه و ایجاد برتری هوایی در صحنه نبرد است که توپخانه صحرائی در راستای انجام و ایجاد چنین وضعیتی تشکیل و سازمان‌دهی شده است. یگان‌های تک‌ور زمانی می‌توانند به پیروزی و موفقیت دست یابند که از آتش پشتیبانی قوی برخوردار باشند؛ بنابراین آتش پشتیبانی قوی در پیروزی بسیار حائز اهمیت است و بایستی به آن توجه ویژه شود در صورت عدم توجه اساسی به آن بی‌شک مشکلات عمده‌ای در صحنه نبرد ایجاد خواهد شد. قطعاً ارزیابی و تحلیل نقش و عملکرد نیروها و یگان‌ها و تجهیزات و سلاح‌های بکار رفته یکی از بهترین راه‌ها جهت بهینه نمودن کاربرد و توان تجهیزات و همچنین ارتقاء آموزش کارکنان هست. ارزیابی و بررسی عملکرد و نقش توپخانه‌ی صحرائی نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران در طول جنگ تحمیلی می‌تواند ضمن معرفی و شناخت جامع‌تر از عملیات‌ها و تلاش و زحمات و جان‌فشانی‌های دلیرمردان ارتش و کارکرد سلاح‌ها و تجهیزات بکار گرفته، معرف خوبی در جهت شناخت نقاط قوت و ضعف برای محققین و اندیشمندان و فرماندهان و دانشجویان باشد؛ و چراغ راه خوبی در جهت بهره‌گیری از تجربیات میدان‌های جنگ که می‌تواند به‌عنوان یک گنج ارزشمند سال‌های سال نیروهای مسلح ما را هدایت و راهبری کند و در دانشگاه‌های عالی نظامی تدریس و بهره‌برداری و استفاده گردد. در پژوهش پیش‌رو قصد و نیت پژوهش‌گر بر آن است تا چگونگی عملکرد توپخانه صحرائی نزاجا را با توجه به متغیرهای مستقل جزء هشت سال دفاع مقدس مورد بررسی قرار داده فلذا سؤال اصلی پژوهش که محقق درصدد پاسخ‌گویی به آن برآمده عبارت است از: عملکرد توپخانه صحرائی نزاجا در هشت سال دفاع مقدس چگونه بوده است؟ از آنجایی که نقش ارتش هر کشوری در جهت حفظ و حراست از کیان و تمامیت ارضی آن کشور بر کسی پوشیده نیست و توپخانه صحرائی مسئولیت بخش مهمی از پشتیبانی آتش در عملیات‌های مختلف را بر عهده دارد و با توجه به نحوه ایفای عملکرد یگان‌های فوق‌الذکر در پیروزی‌های ارتش اسلام در طول هشت سال دفاع مقدس، اهمیت این تحقیق بیش‌ازپیش مشخص می‌گردد.

در صورتی که این تحقیق مورد غفلت واقع گردد، مقدمات و قابلیت‌های یگان‌های توپخانه‌ی توانمند که ناجی یگان‌های مانوری در لحظات حساس بوده‌اند، شناخته نخواهد شد. علاوه بر این بدون شناخت عملکرد توپخانه صحرائی در دفاع مقدس که بارزترین میدان آزمون رزمندگان ارتش جمهوری اسلامی ایران بود، نمی‌توان تجارب حاصله از جنگ را احصاء و به کارکنان جوان و نسل کنونی و آینده این رشته به‌خوبی منتقل نمود. از سویی رشادت‌ها و

شجاعت‌های کارکنان عالم و تلاشگر این رشته به فراموشی سپرده خواهد شد و در جنگ‌های آینده نیز از پشتیبانی آتش مؤثر این یگان‌های ارزشمند نمی‌توان بهره لازم و کافی را برد.

پیشینه پژوهش

کاوش و جست‌وجو در اسناد، مدارک و نوشتارهای موجود پیرامون موضوع پژوهش، ما را به مقالات و آثار علمی متعددی درباره متغیرهای پژوهش رهنمون می‌سازد. این مقالات هر یک از دیدگاهی خاص به شناخت و بررسی عملکرد توپخانه در هشت سال دفاع مقدس پرداخته است.

جدول (۲) پیشینه تحقیق

پژوهشگر	عنوان پژوهش	نتایج پژوهش
مهدی تگلو. (۱۳۷۶)	عملکرد گردان‌های توپخانه صحرایی کمک مستقیم نزاجا در طول ۸ سال دفاع مقدس	پژوهشگر با طرح عملکرد گردان‌های توپخانه صحرایی کمک مستقیم در طول ۸ سال دفاع مقدس چگونه بوده است؟ یافته‌های این پژوهش می‌توان نتیجه گرفت ۷۰/۵٪ جامعه نمونه عملکرد طرح‌ریزی آتش رکن سوم یگان‌های مذکور را در سطح خوب و بالاتر ارزیابی نموده‌اند. ۷۰/۵۴٪ جامعه نمونه عملکرد ردهای هدایت آتش یگان‌های مذکور را در سطح خوب و بالاتر ارزیابی نموده‌اند. ۶۳٪ جامعه نمونه عملکرد دیدبانی یگان‌های مذکور را در سطح خوب و بالاتر ارزیابی نموده‌اند. ۶۰/۵۴٪ جامعه نمونه عملکرد هماهنگ‌کننده پشتیبانی آتش یگان‌های مذکور را در سطح خوب و بالاتر ارزیابی نموده‌اند. ۷۵٪ جامعه نمونه عملکرد نقشه‌برداری یگان‌های مذکور را در سطح خوب و بالاتر ارزیابی نموده‌اند. ۷۳٪ جامعه نمونه عملکرد آتشبار تیر این یگان‌ها را در سطح خوب و بالاتر ارزیابی نموده‌اند. ۷۰/۵٪ جامعه نمونه عملکرد مخابرات این یگان‌ها را در سطح خوب و بالاتر ارزیابی نموده‌اند.
علی امینی (۱۳۸۲)	توپخانه در هشت سال دفاع مقدس.	پژوهشگر با طرح سؤال نقش توپخانه در هشت سال دفاع مقدس چگونه بوده است؟ نتایج حاکی از عدم استفاده از اصل هماهنگی پشتیبانی آتش بوده و علت آن عدم آگاهی فرماندهان یگان‌های مانوری از این اصل، کمبود کارکنان سازمانی و عدم آشنایی افسران توپخانه به وظایف مراکز هماهنگی می‌باشد. از اصل طرح‌ریزی آتش استفاده کامل صورت نپذیرفته و دلیل آن کمبود مهمات و عدم اطلاع فرماندهان از ارائه یک راهنمایی منطقی در مورد طرح‌ریزی آتش بوده است. استفاده از اصل کاربرد توپخانه در عملیات منظم نیز در حد پایین بوده است.

روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش سعی شد که با بررسی رخدادهای هشت سال دفاع مقدس، نحوه عملکرد یگان‌های توپخانه صحرایی نزاجا در خلال آن تبیین گردد. از آنجاکه محقق در پی تبیین حقایق یک موضوع تاریخی بوده و اطلاعاتی که گردآوری شد مربوط به اتفاقاتی است که در گذشته

رخ داده است بنابراین از نظر نوع تحقیق، کاربردی می‌باشد. برای اطمینان از روایی، فیش‌برداری‌های انجام‌شده از اسناد و مدارک که از کتابخانه‌ها، مراکز تحقیقاتی نظامی، انتشارات و کلیه مدارک، کتب و مقالاتی که در جهت موضوع تحقیق تدوین گردیده و موجود است، استفاده شد و برای بالا بردن پایایی این مهم از اسناد و مدارک موجود در دافوس آجا به همراه هیت معارف جنگ و دیگر مراکز علمی آجا و مقالات موجود در اینترنت مرتبط با موضوع و سایر نشریات معتبر و مرتبط بهره‌برداری شد. از صاحب نظران متخصص و آگاه و باتجربه درباره تبیین چگونگی عملکرد توپخانه ارتش جمهوری اسلامی ایران در هشت سال دفاع مقدس که دارای تجربه عملی و اطلاعات کافی و به‌روز درباره موضوع تحقیق هستند، استفاده شد که به پایایی تحقیق کمک کند. در این تحقیق سعی بر این بوده است که واقعیت‌ها و حقایق به همان صورت که در طول هشت سال دفاع مقدس وجود داشته‌اند بدون هیچ‌گونه دخالت یا استنتاج ذهنی مورد بررسی قرار گرفته و نتیجه به رشته تحریر درآید و ویژگی‌ها و صفات آن مورد مطالعه قرار گرفته و به‌صورت تاریخی به آنچه در گذشته اتفاق افتاده پرداخته شود. به همین جهت از رویکرد کیفی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شد.

مبانی نظری پژوهش

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران و به‌ویژه پس از برقراری فرمانداری نظامی در شهرهای مختلف کشور، تعدادی از گردان‌های توپخانه، طبق دستور، وارد مأموریت فرمانداری نظامی شده و این امر در طول درگیری‌های مرزی عراق و ایران و قبل از تهاجم عمومی عراق، به‌صورت تجزیه‌شده در پشتیبانی از پاسگاه‌های ژاندارمری در مناطق مرزی بخصوص در غرب کشور گسترش یافته و یگان‌های مذکور با سازمان یک یا دو توپ مستقر شدند (آراسته، بختیاری ۱۳۹۱).

مهم‌ترین عملیات‌های انجام‌شده در طول هشت سال دفاع مقدس

عملیات‌های اجراشده در سال ۱۳۵۹

توپخانه در عملیات آزادسازی سوسنگرد ۱۳۵۹/۰۸/۲۶

تیپ ۲ زرهی ل ۹۲ به فرماندهی سرهنگ امرالله شهبازی و رزمندگان نیروهای مردمی و جنگ‌های نامنظم شهید چمران و گروه رزمی ۱۴۸ پیاده ل ۷۷ خراسان در این عملیات موفق شرکت داشتند. توپخانه‌های پشتیبان این عملیات عبارت بودند از:

- گردان ۳۲۰ توپخانه ۱۵۵ م.خ.ک ل ۹۲ کمک مستقیم تیپ ۲ زرهی مستقر در شرق سوسنگرد

- گردان ۳۱۸ توپخانه ۱۵۵ م.خ.ک ل ۹۲ تقویت آتش گد ۳۲۰ مستقر در شمال کرخه

- آتشبار توپخانه ۱۳۰ م.خ.ک ل ۳۳ تقویت آتش گد ۳۲۰ در شرق سوسنگرد

- آتشبار گد ۳۸۸ توپخانه ۱۷۵ م.خ.ک ل از گروه ۳۳ توپخانه، عمل کلی (اسدی، ۱۳۹۴)

توپخانه در عملیات آفندی نصر (کرخه کور) ۱۳۵۹/۱۰/۱۵

لشگر ۱۶ زرهی به فرماندهی سرهنگ سیروس لطفی و با تیپ‌های ۱ و ۳ لشگر و یک گردان از سپاه پاسداران در منطقه کرخه کور و هویزه تک نمود که در که در مجموع عملیات ناموفقی بود. توپخانه‌های پشتیبانی‌کننده عبارت بودند از:

- گردان ۳۲۱ تو ۱۵۵ م.خ.ک کمک مستقیم تی ۱ زرهی مستقر در شمال قیصریه

- گردان ۳۸۲ تو ۱۵۵ م.خ.ک کمک مستقیم تی ۳ زرهی در منطقه طراح

- گردان ۳۹۴ تو ۱۵۵ م.خ.ک عمل کلی مستقر در شرق ابوحمیظه

- گردان ۳۴۳ تو ۱۳۰ م.خ.ک عمل کلی گروه ۳۳ مستقر در شمال کرخه

- آتشبار گد ۳۷۲ تو ۱۲۲ م.خ.ک کاتیوشا، عمل کلی گروه ۳۳ تو

- گردان ۳۸۸ تو ۱۷۵ م.خ.ک ل از گروه ۳۳ تو، عمل کلی تقویت (اسدی، ۱۳۹۴)

در سال اول جنگ و با یورش گسترده عراق زمان تثبیت دشمن بود که توپخانه نقش بسیار مهم و بسزایی ایفا نمود که مختصراً در ذیل به آن اشاره می‌گردد.

عملیات‌های اجراشده در سال ۱۳۶۰

توپخانه در عملیات ثامن‌الائمه (ع)؛ ۱۳۶۰/۷/۵

نقش پشتیبانی آتش در روز اول عملیات: تک در ساعت ۰۰۰۱ روز ۵ مهرماه ۶۰ درنهایت غافلگیری آغاز گردید. با هجوم عناصر مانوری به خاک‌ریزهای دشمن، تک کشف شد و یگان‌های تک‌ور زیر آتش شدید توپخانه دشمن قرار گرفتند، در این لحظه، آتش‌های طرح‌ریزی‌شده توپخانه خودی، به‌ویژه آتش ضد آتشبار، در سرتاسر منطقه به اجرا درآمد. اجرای این آتش‌ها از آتش دشمن کاست و یگان‌های توپخانه دشمن تا حد قابل قبولی خنثی گردیدند. آتش‌های طرح‌ریزی‌شده به‌صورت مداوم در طول شب تا روشنایی روز، مانور یگان‌های رزمی را تسهیل نموده، تلفات نیروهای خودی را تقلیل دادند (اسدی، ۱۳۹۴).

نقش پشتیبانی آتش در روز دوم عملیات: در ساعت ۰۶۱۰۳۰ تیپ ۲ گزارش نمود که در ساعت ۰۹۰۰ از شش فرزند هواپیمای که در حال پرواز بر فراز نیروهای خودی در آبادان بودند،

یک فروند مورد هدف جنگ‌افزارهای پدافند هوایی و یک فروند دیگر مورد اصابت موشک هواپیمای شکاری نهجا قرار گرفته و سرنگون گردیدند. در ساعت ۰۶:۱۱:۰۰ پست شنود تیپ ۲، گزارش نمود: نیروهای ایرانی نیروهای عراقی را از سه جهت زیر آتش توپ و سلاح مختلف قرار داده‌اند؛ تیپ ۴۴ پیاده به طرف پل مارد در حرکت است، واحدهای گردان مقداد به کلی منهدم شده است و فقط تانک عمل می‌کنند (اسدی، ۱۳۹۴).

توپخانه در عملیات طریق‌القدس؛ ۱۳۶۰/۹/۹

با توجه به استقرار و حرکت یگان‌های مانوری به صورت پله‌ای در این عملیات، لزوم برقراری اقدامات کنترلی آتش و نظارت بر رعایت دقیق آن از دغدغه‌های اصلی قرارگاه بود که خوشبختانه به همت افسران کاردان و باتجربه ستاد قرارگاه و توپخانه لشگرهای ۱۶ و ۹۲ بامهارت تمام طراحی و به‌دقت نظارت و کنترل شد؛ به طوری که در طول عملیات، هیچ گزارشی دال بر تلفات ناشی از اشتباه آتش توپخانه و هدف قرار گرفتن نیروهای خودی دریافت نشد. آتش ضد آتشبار طرح‌ریزی شده نیز از اقدامات بارز مراکز هماهنگی پشتیبانی آتش بود که امکان اجرای مانور موفقیت‌آمیز نیروهای عمل‌کننده را فراهم ساخت و موجب تسهیل حرکت یگان‌های تکاور به سوی هدف‌های پیش‌بینی شده گردید (جعفری، ۱۳۸۳).

به منظور تداوم خنثی‌سازی آتش دشمن، هماهنگی‌های لازم با نهجا انجام گردید و لیست آماج‌مقدماتی پشتیبانی آتش هوایی پیش‌بینی شده نیز جهت اجرا به «دسک دزفول» ارسال شد مقرر گردید نیروی هوایی در حد مقدرات از ورود جنگنده‌های دشمن به منطقه جلوگیری به عمل آورده و اهداف پیش‌بینی شده را در عمق منطقه خنثی سازد و سیستم اعلام‌خطر هوایی را با به‌کارگیری سیستم ارتباطی مطمئن فراهم نماید. گردان‌های توپخانه پدافند هوایی لشگرهای ۱۶ و ۹۲ با به‌کارگیری تمام توان خود و استفاده از توپ‌های ۲۳، ۱۴/۵ (اضافه بر سازمان) آمادگی لازم برای برقراری پدافند هوایی ارتفاع پست از یگان عمل‌کننده و قرارگاه‌های آن‌ها را به‌طور قابل‌قبول به دست آورد (جعفری، ۱۳۸۳).

عملیات‌های اجراشده در سال ۱۳۶۱

توپخانه در عملیات فتح‌المبین؛ ۶۱/۱/۲

گروه ۳۳ توپخانه: این گروه مرکز هماهنگی آتش‌های پشتیبانی را در پادگان دزفول تشکیل و با بررسی طرح آتش قرارگاه‌های قدس، نصر، فجر و فتح، روی تمام هدف‌های موجود شناخته‌شده در لیست آماج، کالک آماج، جداول آتش تهیه، جدول گروه‌های آماج و جدول سری آماج‌ها را

طرح ریزی می‌کند (در این طرح ریزی ۲۲ گردان تو صحرائی جمعاً ۳۴۶ لوله از کالیبرهای مختلف و ۱۱۲۰ لوله از کاتیوشا ۱۲۲ مم شرکت داشته‌اند) از نظر مهمات، علاوه بر اینکه میزان آماد موجود مهمات برای هر قبضه در روز پیش‌بینی شده بود، هر یک از یگان‌های توپخانه موفق شدند ۴ تا ۵ برابر مهمات بار مبنای عملیاتی را برای مواقع اضطراری ذخیره نمایند و اجازه استفاده هم داده شد. تقدم آتش به ترتیب با قرارگاه‌های فجر، فتح و قدس خواهد بود (بختیاری: ۵۱). از لحاظ توپخانه صحرائی، نیروهای خودی دارای ۶۲ آتشبار شامل گروه ۳۳، توپخانه لشکری ۷۷، ۹۲ و توپخانه تیپ ۸۴، گد خمپاره‌انداز ۱۲۰ مم تیپ ۵۵ هوارد و دشمن دارای ۲۴ آتشبار تو صحرائی بوده است؛ بنابراین نیروهای خودی به نسبت ۲/۶ به ۱ به دشمن برتری قاطع داشته‌اند. در صورتی که عملیات در روز انجام می‌شد کمبود مهمات نیروهای خودی این برتری را با کاهش مواجه می‌کرد. بر اساس اسناد و مدارک موجود در عملیات فتح‌المبین مجموعاً تعداد (حدود) ۳۵۰۰۰۰ گلوله توپخانه از کالیبرهای مختلف تیراندازی شد (اسدی، ۱۳۹۴).

توپخانه در عملیات بیت‌المقدس؛ ۶۱/۲/۱۰

این عملیات بایگان‌های ۳ توپخانه لشکری و ۲ گروه توپخانه و عناصری از گروه‌های دیگر توپخانه پشتیبانی آتش شد که جمعاً به ۲۹ گردان توپخانه صحرائی (۵۰۰ قبضه توپ) با کالیبرهای مختلف بالغ می‌گردید (بختیاری، ۱۳۸۷).

این عملیات در ساعت ۰۰:۳۰ بامداد روز ۶۱/۰۲/۱۰ (برابر با ۱۷ ماه مبارک رمضان) با ابلاغ رمز بسم‌الله الرحمن الرحیم برای قرارگاه قدس؛ بسم‌الله القاصم الجبارین برای قرارگاه فتح؛ و با علی ابن ابیطالب برای قرارگاه نصر شروع شد. باهدف فتح خرمشهر و رسیدن نصر ۲ به خط دژها در جنوب شلمچه و به کرانه نهر خین و تثبیت منطقه در شلمچه و پاسگاه مرزی و رسیدن نصر ۳ به جاده آسفالت شلمچه به خرمشهر، قرارگاه کربلا با در نظر گرفتن وضعیت و توان نیروهای خود، در روز ۶۱/۳/۴ اتمام مرحله سوم و به‌طور کلی پایان عملیات بیت‌المقدس را اعلام نمود و تکمیل مأموریت و تأمین بقیه اهداف طرح عملیاتی کربلا ۳ را به پس از بازسازی، تجدید سازمان و تغییر گسترش نیروهای خود موكول نمود (پور داراب، ۱۳۸۷).

عملیات اجرا شده در سال ۱۳۶۲

توپخانه در عملیات والفجر ۴؛ ۱۳۶۲/۷/۲۷

در این عملیات یگان‌های توپخانه صحرائی به نحو احسن و بسیار مطلوب نقش خود را ایفا کردند. آتش‌های توپخانه که با کمک افسران کادر مجرب اعزامی از مرکز توپخانه طرح‌ریزی،

هدایت و دیدبانی می‌شد، در همان ابتدای شروع عملیات، دشمن را وادار کرد با دادن تلفات زیاد، مواضع پدافندی برتر خود را ترک و مواضع نامناسب‌تری را اشغال کنند؛ این اقدام توپخانه موجب شد که یگان‌های رزمی با پشتیبانی آتش مداوم و مؤثر توپخانه، تلفات سنگین مجددی به دشمن وارد و او را مجبور به عقب‌نشینی نمایند (جعفری، ۱۳۸۳).

عملیات اجراشده در سال ۱۳۶۳

توپخانه در عملیات بدر؛ ۶۳/۱۲/۲۰

منطقه عملیاتی بدر، کوچک‌تر از منطقه عملیاتی خیبر بود که سال قبل از آن انجام شد. قرار بود عملیات بدر در غرب هورالهویزه که از شمال به ترابه و از جنوب به القرنه و فرات و کانال سوییب محدود می‌شد، انجام شود. این منطقه دارای دو نوع طبیعت متفاوت است: یک خشکی در قسمت غربی که حداقل عرض آن ۲ کیلومتر در زجیه و حداکثر عرض آن ۸ تا ۹ کیلومتر در عزیز و الهاله می‌باشد و ۲ هور بزرگ (هورالهویزه در شرق و هورالحمار در غرب) این خشکی را احاطه نموده‌اند. زمین عملیات را به دو قسمت تقسیم کرده بودند که قرارگاه نجف در شمال و قرارگاه کربلا در قسمت جنوبی وارد عمل می‌شد. قرارگاه نوح هم باید در ادامه، کانال سوییب را منفجر می‌کرد تا آب به سمت بصره، رها شود. قرارگاه‌های ظفر و نجف ۲ هم مأموریت فریب و احتیاط را داشتند. هدف نهایی عملیات هم قطع جاده العماره - بصره بود.

اهداف عملیات:

دستیابی و تسلط بر جاده العماره - بصره و نیز راهیابی به مرکز اصلی هورهای غرب دجله (که استان‌های ناصریه، بصره و العماره را احاطه کرده است) و همچنین تسلط بر شرق دجله همراه با انهدام نیرو از جمله اهداف این عملیات بود. همچنین تسلط بر شرق دجله همراه با انهدام نیرو از جمله اهداف این عملیات بود. همچنین، پاک‌سازی پاسگاه‌های ترابه، بلال، ابولیله و نیز روستاهای البیضه، الصخره، پد خندق و انهدام پل‌های العزیر، خندق و ... در حد شمالی منطقه عملیات؛ و پاک‌سازی روستاها و انهدام پل‌هایی همچون جوویر و ... در حد جنوبی منطقه در دستور عملیات بود.

که یگان‌های توپخانه شامل: برابر بند ۲ سازمان رزم به پیوست (پ) پشتیبانی آتش، یگان‌های توپخانه مشروحه زیر این عملیات را پشتیبانی کرده‌اند:

- گد ۳۴۶ تو مختلط ل ۲۱ حمزه
- گد ۳۲۳ تو ۱۵۵ م م خ ک (-) گروه ۵۵ توپخانه
- باقیمانده گد ۳۷۹ تو ۲۰۳ م م ل ۲۱ حمزه
- باقیمانده گد ۳۹۹ تو ۱۳۰ م م گروه ۵۵ توپخانه

- گد ۳۴۷(-) تو ۱۳۰ م م ل ۲۱ حمزه
- گد ۳۶۸ تو ۱۰۵ م م ل ۷۷ پ
- گد ۳۷۰ تو ۱۵۵ م م ل ۷۷ پ
- گد ۳۶۹(-) کاتیوشا گروه ۲۲ توپخانه
- گردان ۳۳۰ تو ۱۵۵ م م خ ک ل ۹۲ زرهي
- گد ۳۱۸ تو ۱۵۵ م م خ ک ل ۹۲ زرهي
- گد ۳۴۲ تو ۱۳۰ م م گروه ۳۳
- گد ۳۸۷(-) تو مختلط ۱۷۵ و ۱۳۰ م م گروه ۲۲
- آتشبار ۲ گد ۳۷۶ کاتیوشا گروه ۵۵

قرارگاه گروه ۳۳ توپخانه به‌عنوان عمل کلی تطبیق آتش قرارگاه عمل‌کننده را به عهده داشت. (اسدی، ۱۳۹۴)

عملیات اجراشده در سال ۱۳۶۴

توپخانه در عملیات والفجر ۸؛ ۲۰/۱۱/۱۳۶۴

مأموریت: و در ۲۰۲۲۰۰ بهمن‌ماه ۱۳۶۴ در منطقه عملیاتی، جنوب تک نموده، دشمن را منهدم، اسکله‌های البکر و الامیه را تصرف، خط ایثار را در منطقه فاو، رأس البیشه، جزیره‌ام الرصاص، ام البابی و خط نصرت را در منطقه شلمچه تأمین نماید. توپخانه‌هایی که در پشتیبانی از لشکرهای ۲۱ و ۷۷ به کار گرفته شده بودند، طوری عمل می‌کردند که جابجایی نیروها را برای عراق مشکل کرده بودند و تقویت نیرو در منطقه فاو برای عراق به‌سختی انجام می‌شد (درودیان، ۱۳۹۴).

جدول (۳) مشخصات یگان‌های شرکت‌کننده در عملیات والفجر ۸ (اسدی، ۱۳۹۴)

ردیف	شماره یگان	کالیبر	سازمان
۱	گد ۳۲۷	۱۰۵ م م	ل ۲۱
۲	گد ۳۱۳	۱۵۵ م م	ل ۲۱
۳	گد ۳۸۳	۱۰۵ م م	ل ۷۷ پیاده
۴	گد ۳۲۶	۱۵۵ م م	ل ۷۷ پیاده
۵	گد ۸۵۰	۲۰۳ م م	ل ۷۷ پیاده
۶	گد ۳۷۰	۱۵۵ م م	ل ۷۷ پیاده
۷	گد ۳۱۷	۱۵۵ م م خ.ک	ل ۸۱ زرهي

ردیف	شماره یگان	کالیبر	سازمان
۸	گد ۳۴۰	۱۵۵ م خ.ک	ل ۸۱ زرهی
۹	گد ۳۹۴	۱۵۵ م خ.ک	ل ۱۶ زرهی
۱۰	گد ۳۱۲	۱۵۵ م خ.ک	ل ۹۲ زرهی
۱۱	گد ۳۳۳	۱۳۰ م	گروه ۲۲
۱۲	گد ۳۴۱	۱۳۰ م	گروه ۳۳
۱۳	گد ۳۴۳	۱۳۰ م	گروه ۳۳
۱۴	گد ۳۷۲	۱۲۲ م کاتیوشا	گروه ۳۳
۱۵	ات یکم گد ۳۶۹	۱۲۲ م کاتیوشا	گروه ۲۲
۱۶	گد ۳۹۹ (-)	۱۳۰ م	گروه ۵۵
۱۷	گد ۳۲۶	۱۰۵ م	ل ۳۰ پیاده
۱۸	گد ۳۵۲	۱۰۵ م	تیپ ۵۵ هوآبرد
۱۹	گد ۳۹۷ (-)	۲۰۳ م	ل ۲۱ حمزه

عملیات اجراشده در سال ۱۳۶۵

توپخانه در عملیات کربلای ۵؛ ۱۳۶۵/۱۰/۱۹

در عملیات کربلای ۵ ایران و عراق در حالی سازمان رزم خود را چیدند که تجربه شش سال جنگ و پختگی در بهره‌گیری کامل از جغرافیای نظامی در مناطق مختلف عملیاتی را در کارنامه خود داشتند. در واقع عملیات کربلای ۵، آزمایشگاه چیدمان دو سازمان رزم بود که آفند و پدافند را توأمان به کار می‌بردند، در این عملیات دو طرف تاکتیک ویژه سازمان‌دهی یگان در منطقه عملیاتی را به کار گرفتند. توپخانه مناسب، محدودیت مهمات، کم بودن زمان انتقال یگان توپخانه دوردست جبهه، در برآورد توپخانه مؤثر بودند که در مجموع با تلاش‌های صورت گرفته چهل گردان توپخانه برای عملیات کربلای ۵ آماده گردید با استفاده از تجارب گران‌های عملیات والفجر ۸ و تمرکز آتش و وارد نمودن تلفات سنگین و دفع پاتک‌های مکرر دشمن، سازماندهی برای رزم مناسبی برای این عملیات صورت گرفت. این منطقه دارای عرض محدودی بود به طوری که هر لشکر بایستی در عرض حدود ۲ کیلومتر آفند می‌نمود (جعفری، ۱۳۸۳).

عملیات اجراشده در سال ۱۳۶۶

عملیات آفندی والفجر ۱۰؛ ۱۳۶۶/۱۲/۲۴

این عملیات در منطقه عمومی نوسود ایران و حلبچه عراق با رمز یا محمد ابن عبدا... (ص) در تاریخ ۲۴ اسفند ۶۶ آغاز گردید و بعد از ۶ روز نبرد به پایان رسید. انتخاب این منطقه با پیش‌بینی تصرف اهداف تعیین‌شده صورت پذیرفت تا ارتش عراق را وادار نماید با اعزام گسترده نیروهای احتیاط خود به حلبچه زمینه برای انهدام ماشین جنگی عراق در این منطقه نیز آماده شود، ولی از آنجاکه عراقی‌ها برای منطقه جنوب نبردهای گسترده‌ای را در آغاز سال ۱۳۶۷ پیش‌بینی کرده بودند، لذا در این منطقه به نیروهای موجود اکتفا کرده و برای متوقف نمودن نیروهای ایرانی متوسل به حملات گسترده هوایی شدند.

با توجه به کم اثر بودن حملات هوایی نهایتاً در اواسط روز ۲۶ اسفند ۱۳۶۶ درحالی‌که مردم حلبچه گروه‌گروه به‌طرف مرزهای ایران در حرکت بودند، منطقه مورد هجوم هواپیماهای عراق با پرتاب گسترده بمب‌های شیمیایی قرار گرفت.

در این عملیات یگان‌های عمده‌ای از توپخانه ارتش جمهوری اسلامی ایران شامل گردان‌هایی از ل ۶۴، ل ۲۸، ل ۷۷، ل ۱۶ و گروه ۱۱ حضور داشتند که در نهایت موجب تقویت نیروهای خودی و پیروزی عملیات گردید (جعفری، ۱۳۸۳).

عملیات اجراشده در سال ۱۳۶۷

توپخانه در عملیات مرصاد؛ ۱۳۶۷/۵/۳

گروه توپخانه با استفاده از آتشباری گردان‌های توپخانه و آتشبارهای تحت امر نقش بسزایی در توقف، انهدام و قطع راه ارتباطی منافقین بین اسلام‌آباد- کوند، اسلام‌آباد- تنگه چهارزبر و اسلام‌آباد- ایلام داشت. گروه توپخانه در خطوط مختلف عملیاتی مأموریت عمل کلی قرارگاه غرب نیروی زمینی ارتش را به عهده داشت (بهمنی، ۱۳۹۲).

روز چهارم مردادماه در زمان حرکت از محور سومار به وسیله بی‌سیم به فرمانده گردان کاتیوشا دستور دادم که دوقبضه کاتیوشا را به‌طرف کرمانشاه بفرستد. در مسیر بدون دیدبان به افسر عملیات که همراهم بود گفتم توپ‌ها را روانه کن. او بدون زاویه‌یاب بادید چشمی توپ‌ها را روانه و خودش هم دیدبانی کرد، راه‌های ورودی و خروجی اسلام‌آباد را سد آتش کردیم و ثبت تیر انجام شد و دیدبان‌ها نیز رسیدند و حتی شبانه ما به ثبت تیر روی ارتفاعات جنوب اسلام‌آباد ادامه دادیم که باعث قوت قلب نیروهای باقی‌مانده ارتش و بسیج در محور فوق بود. روز پنجم مردادماه از شب تا صبح یک تطبیق آتش دایر کردیم و فرمانده گردان کاتیوشا را مسئول تطبیق آتش تعیین کردم و یک آتشبار کامل کاتیوشا را شبانه پای کار آوردیم. یک آتشبار ۱۳۰ م م را آوردیم و اشغال موضع کرد. ما با ایجاد سد آتش روی سه محور ورودی شهر اسلام‌آباد و

اجرای آتش مداوم روی منافقین اجازه ندادیم بتوانند نیروهای خود را در جاده کرمانشاه پشتیبانی کنند. سپس با مجوز فرمانده نیروی زمینی واحدهای توپخانه موجود در منطقه را سازمان‌دهی نمودم و از آن‌ها خواستم در مناطق ابلاغی موضع بگیرند و با تطبیق آتش گروه توپخانه ارتباط برقرار کنند و اهداف ابلاغی را مورد اصابت قرار دهند. گردان توپخانه ۳۸۸ آن ۴۵ را مأمور اجرای آتش روی محورهای بالا و پایین شهر کردند نمودم. دو آتشبار کاتیوشا، یک گردان ۱۳۰ م م و یک گردان آن ۴۵ را سازمان‌دهی کردیم و اهدافی که مرکز تطبیق آتش اعلام می‌نمود از حوالی گردنه حسن‌آباد تا عقب کردند روی آن‌ها آتش اجرا می‌کردند. در روز ششم با هماهنگی برادران سپاه پاسداران روستای بدره‌ای در شمال شرقی اسلام‌آباد که منافقین در آنجا بودند را زیر آتش قرار دادیم. حدود نیم ساعت تا ۴۵ دقیقه روی روستا اجرای آتش کردیم و اعلام کردند که آخرین بقایای منافقین به هلاکت رسیدند (بهمنی، ۱۳۹۲).

یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل کیفی اهداف اجرایی تحقیق (مطالعه اسناد و مدارک و مصاحبه با صاحب‌نظران)

سعی و تلاش پژوهش‌گر بر این اصل استوار است تا عملکرد توپخانه صحرائی نزاجا در هشت سال دفاع مقدس را تبیین و تشریح گردد؛ بنابراین با توجه به اطلاعات متقن و موثق مکتسبه از طریق مطالعه اسناد و مدارک، مصاحبه با صاحب‌نظران پیرامون متغیر اثرپذیر (عملکرد توپخانه صحرائی) و متغیرهای اثرگذار (عملیات‌های هشت سال دفاع مقدس) مرتبط با اهداف اجرایی از میان سه حالت تباین (واگرایی)، تقارب (همگرایی نسبی) و تقاطع (همگرایی مطلق)؛ حالت همگرایی مطلق (تقاطع) جمع‌بندی و استنتاج گردید.

تجزیه و تحلیل عملکرد توپخانه صحرائی در عملیات آزادسازی سوسنگرد ۱۳۵۹/۰۸/۲۶ و عملیات آفندی نصر (کرخه کور) ۱۳۵۹/۱۰/۱۵

در سال اول جنگ که مرحله تثبیت متجاوز بود توپخانه با اجرای آتش انبوه نقش تأثیرگذار و مهمی ایفا کرد همچنین در سال اول جنگ به دلیل این‌که از پیروزی انقلاب مدت‌زمان کوتاهی می‌گذشت و به علت ناهماهنگی‌های ناشی از آن یگان‌های نیروی زمینی از انسجام خوبی برخوردار نبودند و از طرفی با هجوم گسترده عراق در جبهه وسیعی به خاک کشورمان و عدم توان مقابله یگان‌های رزمی با ارتش عراق این یگان‌های توپخانه بودند که با اجرای آتش‌های انبوه از پیشروی ارتش عراق جلوگیری کردند و باید نقش توپخانه را در سال اول دفاع مقدس

که مرحله تثبیت می‌باشد پرننگ‌تر کرد چراکه یگان‌های توپخانه هم کم‌وبیش با مواردی مانند الف - عدم کفایت نسبی آموزش‌های تخصصی به خاطر دو سال عدم اجرای آموزش یگانی، عدم اجرای آزمایش‌های آتشبار و گردان ب - درگیری تعدادی از گردان‌های توپخانه در شمال غرب و غرب به منظور برقراری امنیت پ - به هم ریختگی نیروی انسانی ث - مشکلات نگهداری و تعمیر روبرو بود اما به تمام این مشکلات فائق آمده و به خوبی اجرای آتش نمودند و جلوی دشمن را سد کردند به طوری که تمام فرماندهان یگان‌های رزمی همیشه از عملکرد یگان‌های توپخانه ابراز رضایتمندی می‌نمودند. باید نقش توپخانه را در سال اول دفاع مقدس که مرحله تثبیت بود پرننگ‌تر دید چراکه توپخانه ارتش جمهوری اسلامی ایران با داشتن افسران و درجه‌داران بادانش و شجاع خود با توجه به تمام مشکلات موجود به تمام موانع فائق آمده و به خوبی اجرای آتش نمودند و جلوی دشمن را سد کردند

تجزیه و تحلیل عملکرد توپخانه صحرائی در عملیات ثامن الائمه (ع)؛ ۱۳۶۰/۷/۵ و عملیات طریق‌القدس؛ ۱۳۶۰/۹/۹

با بررسی نقش توپخانه در عملیات‌های ثامن‌الائمه (ع) و طریق‌القدس در سال دوم دفاع مقدس می‌توان گفت که با وجود مشکلاتی همچون نداشتن ارتباط بین یگان‌های شمال و جنوب کرخه و همانند عملیات‌های قبل عدم نقشه‌برداری از مناطق مواضع و ربط و دیدگاه‌ها و کمبود کارکنان پایور بخصوص کارکنان تعمیراتی و مشکل عدم امکانات برای احداث دیدگاه مناسب اما توپخانه در این دو عملیات نقش مؤثری از خود به جا گذاشت با بررسی این دو عملیات مشخص می‌گردد که آتش‌های توپخانه به خوبی طرح‌ریزی گردید. به خصوص آتش‌های ضد آتشبار به دقت طرح‌ریزی و به درستی اجرا گردید از نکاتی که حائز اهمیت در این دو عملیات می‌توان به استفاده صحیح و مناسب از افسران رابط و دیدبان‌های توپخانه توسط یگان‌های رزمی نام برد با تلاش و همت کارکنان یگان‌های توپخانه آتش‌های توپخانه تمام طول شبانه‌روز بدون هیچ وقفه‌ای انجام گرفت و نیروهای رزمی را پشتیبانی نمودند.

تجزیه و تحلیل عملکرد توپخانه صحرائی در عملیات فتح‌المبین؛ ۶۱/۱/۲ و عملیات بیت‌المقدس؛ ۶۱/۲/۱۰

در عملیات‌های سال سوم دفاع مقدس سازمان برای رزم توپخانه به خوبی و برابر اصول انجام پذیرفت. با توجه به مشکلات توپخانه صحرائی در این سال در پشتیبانی آتش از یگان‌های

مانوری عملکرد بسیار خوبی داشته و حجم بسیار زیادی از آتش را جهت پشتیبانی از یگان‌های مانوری فراهم نموده است. بی‌شک بدون پشتیبانی توپخانه از یگان‌های مانوری نتیجه عملیات‌ها طوری دیگر رگم می‌خورد. یگان‌های توپخانه و وظائف و مسئولیت‌های خود را در این عملیات به نحو احسن و قابل قبول در پشتیبانی از هم‌زمان مانوری خود انجام داده و از این بونه آزمایش سربلند بیرون آمدند که همه برنامه‌ریزان جنگ به آن اذعان داشتند.

تجزیه و تحلیل عملکرد توپخانه صحرائی در عملیات والفجر ۴؛ ۱۳۶۲/۷/۲۷

آتش‌های توپخانه که با کمک افسران کادر مجرب اعزامی از مرکز توپخانه طرح‌ریزی، هدایت و دیدبانی شد، در همان ابتدای شروع عملیات، دشمن را وادار کرد با دادن تلفات زیاد، مواضع پدافندی برتر خود را ترک و مواضع نامناسب‌تری را اشغال کنند؛ این اقدام توپخانه موجب شد که یگان‌های رزمی با پشتیبانی آتش مداوم و مؤثر توپخانه، تلفات سنگین مجددی به دشمن وارد و او را مجبور به عقب‌نشینی نمایند. با وجود کمبودهایی از قبیل محدودیت در مهمات و کمبود کارکنان متخصص در مرکز هماهنگی پشتیبانی آتش و دیدبان‌های آموزش‌دیده ولی توپخانه ارتش به خوبی مأموریت خود را انجام داد

تجزیه و تحلیل عملکرد توپخانه صحرائی در عملیات بدر؛ ۶۳/۱۱/۲۰

مراکز هماهنگی پشتیبانی آتش در قرارگاه‌های نجف و کربلا، نوح و ظفر تشکیل گردید و مأموریت خود را به طور مطلوب انجام داد. نقش توپخانه در ابتدای این عملیات بسیار برجسته بود ولی به علت برتری هوایی دشمن و همچنین وضعیت خاص منطقه عملیات (باتلاقی و نیاز به عبور از رودخانه از یک سو و عدم تأمین تجهیزات عبور مناسب از سوی دیگر) در مراحل بعدی نتوانست پشتیبانی خود را از یگان‌های رزمی و مانوری به عمل آورد.

تجزیه و تحلیل عملکرد توپخانه صحرائی در عملیات والفجر ۸؛ ۱۳۶۴/۱۱/۲۰

در عملیات والفجر ۸ حجم و قدرت آتش توپخانه کوبنده و اثربخش بود. نکته دیگری که بسیار حائز اهمیت است، این است که توپخانه‌های ارتش از دقت تیر بهتری برخوردار بودند که خود ناشی از رعایت نکات آموزشی، انضباط آتش و دانش بالای افسران و کارکنان کارآزموده، خلاق و شجاع توپخانه می‌باشد که این امر تأثیر جدی در جبران کمبود مهمات و حجم آتش داشت. آتش پشتیبانی متمرکز و سنگین و مؤثری در عملیات فتح فاو اجرا شد.

تجزیه و تحلیل عملکرد توپخانه صحرائی در عملیات کربلای ۵؛ ۱۳۶۵/۱۰/۱۹

در عملیات‌های سال هفتم، یگان‌های توپخانه حجم بالایی از آتش را بر سر دشمن ریختند و تلفات سنگینی از دشمن در هنگام پاتک او گرفتند. به طوری که اجرای آتش در این عملیات از سایر عملیات‌های دیگر گسترده‌تر بود و در حدود یک میلیون و ۸۰۰ هزار گلوله بر سر دشمن ریخته شد. به علت این که عراق توپخانه خود را در پشت نهر کتیبان سازمان داده بود در برد توپخانه ارتش ایران نبود به همین سبب توپخانه ارتش نمی‌توانست آتش ضد آتشباری را اجرا نماید.

تجزیه و تحلیل عملکرد توپخانه صحرائی در عملیات والفجر ۱۰؛ ۱۳۶۶/۱۲/۲۴

در عملیات‌های سال هشتم، یگان‌های توپخانه عمدتاً در پشتیبانی از سپاه پاسداران بکار برده شده‌اند و موجب تقویت عناصر مانوری در تک بخصوص در عملیات‌هایی مانند والفجر ۱۰ بودند به طوری که اجرای آتش در این عملیات توان مقابله را از دشمن گرفته و نیروهای رزمنده با حداقل زمان ممکن منطقه مورد هجوم را به تصرف خود درآورده و بالغ بر ۱۲۰۰ کیلومتر از خاک کشور جمهوری اسلامی ایران را آزاد و دشمن با ۱۰۰۰۰ کشته و مجروح و ۵۴۴۰ نفر اسیر مجبور به ترک منطقه شد البته تلفات بالای نیروهای عراقی دلیل بر مؤثر بودن آتش توپخانه دارد. قابل توجه هست که منطقه عمل در غرب کشور و با وجود ارتفاعات بلند امکان تیراندازی و ثبت تیر دقیق را فراهم نمی‌نمود اما نتیجه عملیات عکس آن را نشان می‌دهد و دشمن برای مقابله مجبور به استفاده از نیروی هوایی خود در این عملیات شد.

تجزیه و تحلیل عملکرد توپخانه صحرائی در عملیات مرصاد؛ ۱۳۶۷/۵/۳

در عملیات مرصاد می‌توان گفت که توپخانه با آتش سنگین و دقیق و سازمان‌دهی صحیح یگان‌ها با تعیین مواضع صحیح آتشبارها نقش تعیین‌کننده‌ای در پیروزی داشت و همچنین درخواست آتش دیدبان‌های توپخانه و اجرای به موقع آتش قبضه‌های توپخانه و خمپاره‌اندازها در انهدام نیروهای نفاق و بستن عقبه منافقین با اجرای آتش به موقع توپ‌ها و کاتیوشا و ... همگی حاکی از عملکرد مناسب یگان‌های توپخانه در عملیات مرصاد بود.

تجزیه و تحلیل عملکرد توپخانه صحرائی نزاچا در هشت سال دفاع مقدس

با بررسی عملکرد توپخانه ارتش جمهوری اسلامی ایران در ۸ سال دفاع مقدس و مطالعه عملیات‌هایی که در این سال‌ها انجام گرفته محقق به نقش بی‌بدیل توپخانه در صحنه نبرد پی بردند؛ و می‌توان گفت که توپخانه ارتش وظیفه خود را به خوبی به انجام رسانیده است. هرچند

با مطالعه‌ی اسناد و مدارک و مصاحبه با صاحب‌نظران مشکلات و حسن‌های به شرح زیر وجود داشت.

مشکلات مشاهده‌شده در عملکرد توپخانه صحرایی نزاجا در هشت سال دفاع مقدس

(۱) عدم آشنایی فرماندهان یگان‌های مانوری به مأموریت‌ها، مقدمات و محدودیت‌های

توپخانه

(۲) عدم استفاده صحیح فرماندهان یگان‌های مانوری از افسران رابط

(۳) کمبود دیدبان‌های دوره‌دیده

(۴) کمبود قطعات یدکی و مشکل در تعمیر و نگهداری توپ‌ها

(۵) کمبود نفرات متخصص تعمیرکار توپ و هویتزرها

(۶) کمبود شدید مهمات و عدم تدارک به‌موقع مهمات (با توجه وسعت زیاد جبهه

عملیات)

(۷) عدم استفاده از رسدهای نقشه‌برداری

محاسن مشاهده‌شده در عملکرد توپخانه صحرایی نزاجا در هشت سال دفاع مقدس

(۱) اجرای آتش با حجم بسیار بالا

(۲) اجرای آتش‌های ضد آتشبار صحیح و دقیق

(۳) طرح‌ریزی آتش صحیح برابر اصول تاکتیکی در بیشتر عملیات‌ها

(۴) دادن سازمان برای رزم توپخانه برابر اصول در اکثر عملیات‌ها

(۵) هدایت آتش دقیق و صحیح

(۶) انسجام و عملکرد مطلوب نفرات و یگان‌های توپخانه

کارکنان رسته توپخانه اعم از افسران و درجه‌داران، با تلاش، همت، دانش بالا و انگیزه زیاد تمام مشکلات اشاره‌شده در بالا را پشت سر گذاشتند. به‌طوری‌که در مجموع یگان‌های توپخانه وظیفه خود را در حد عالی به انجام رسانیده و هیچ‌گاه شلیک گلوله‌های توپخانه در هیچ عملیاتی خاموش نشد به‌نحوی‌که تمام فرماندهان یگان‌های مانوری از عملکرد توپخانه کمال رضایت را داشتند و اذعان می‌داشتند که صدای شلیک توپخانه برای ما آرامش‌بخش و دلگرم‌کننده بود؛ و در بیشتر عملیات‌ها نقش توپخانه ارتش یک نقش تعیین‌کننده و سرنوشت‌ساز بود مثلاً در عملیات فاو اگر آتش توپخانه نبود هیچ‌گاه عملیات به انجام نمی‌رسید و در کل هیچ عملیاتی را بدون آتش پشتیبانی نمی‌توان تصور کرد. در کل یگان‌های توپخانه صحرایی نزاجا مأموریت خود را در هشت سال دفاع مقدس در پشتیبانی از یگان‌های مانوری به‌خوبی به انجام

رسانیده‌اند و در تمام عملیات‌هایی که ارتش یا سپاه پاسداران جداگانه و یا به‌صورت مشترک انجام داده‌اند حضور فعال و تعیین‌کننده‌ای داشته‌اند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

با آغاز یورش‌های ددمنشانه توپخانه‌ای و زمینی ارتش حزب بعث عراق، مهم‌ترین عاملی که سبب ایجاد سد در برابر دشمن و کند شدن حرکت می‌شد، آتش‌های دوربرد توپخانه‌ای بود. چنان‌که توپخانه لشکر ۹۲ زرهی اهواز در جنوب و توپخانه لشکر ۲۸ سنندج در غرب کشور، از عوامل کنترلی حرکت دشمن بوده و در ایجاد آتش‌های بازدارنده بسیار فعال عمل نمودند.

مضاف بر این در حملات اولیه دشمن به خوزستان و اهواز، در منطقه آب تیمور، کارخانه نبرد اهواز و سهره‌راه خرمشهر تنها و تنها آتش سنگین توپخانه نیروی زمینی ارتش، مسبب اصلی زمین‌گیر شدن دشمن شد. همچنین در طرح عبور دشمن از کرخه، صرفاً حجم آتش انبوه توپخانه از عبور دشمن در آب جلوگیری نمود. لذا اغراق‌آمیز نیست اگر بگوییم توپخانه تنها یگان زمینی است که در آغاز جنگ تحمیلی تقریباً در رویارویی با دشمن و بازدارندگی از نیروهای آن از آمادگی رزمی خوبی برخوردار بود و این مهم شامل توپخانه‌های لشکری و یگان‌های توپخانه‌ای که مأمور به سایر واحدها بودند نیز می‌شد.

در عملیات بیت‌المقدس که از قرارگاه قدس، فتح و نصر تشکیل یافته بود، آتش‌های پشتیبانی توسط ۲۹ گردان توپخانه ارتش متشکل از لشکرهای ۱۶ زرهی قزوین (۶ گردان توپخانه)، لشکر ۹۲ زرهی اهواز (۶ گردان توپخانه)، لشکر ۲۱ پیاده تبریز (۷ گردان توپخانه)، گروه ۲۲ توپخانه شهرضا (۵ گردان توپخانه) و گروه ۳۳ توپخانه تهران (۵ گردان توپخانه) اجرا شد که یکی از پارامترهای اصلی موفقیت و پیروزی در فتح خرمشهر بود.

در عملیات بندر استراتژیک فاو، پس از انجام رایزنی‌های فرماندهان جنگ، ارتش و سپاه، تعداد یگان‌های توپخانه عمل‌کننده در این عملیات را بیش از ۵۰ گردان توپخانه ارتش ارزیابی نموده‌اند که بالغ بر ۱۰۰۰ عراده توپ هست.

جالب‌توجه است در اثر قدرت حجم آتش سنگین توپخانه نیروهای ارتش جمهوری اسلامی ایران فرمانده تیپ ۳ عراق که در محاصره قرار گرفته بود این‌گونه به رده‌بالا تر خود گزارش می‌دهد: وضعیت ما بسیار بد و سخت می‌باشد، آتش توپخانه روی ما بسیار زیاد است و تلفات، با شمارش دقیقه افزون‌تر می‌شود... به داد ما برسید.

با بررسی عملکرد توپخانه ارتش جمهوری اسلامی ایران در ۸ سال دفاع مقدس و مطالعه عملیات‌هایی که در این سال‌ها انجام گرفته محقق به نقش بی‌بدیل توپخانه در صحنه نبرد پی

برده؛ و می‌توان گفت که توپخانه ارتش وظیفه خود را به‌خوبی به انجام رسانیده است. مهم‌ترین ویژگی‌های عملیات توپخانه به شرح زیر می‌باشد؛

- ۱) اجرای آتش با حجم بسیار بالا
- ۲) اجرای آتش‌های ضد آتشبار صحیح و دقیق
- ۳) طرح‌ریزی آتش صحیح برابر اصول تاکتیکی در بیشتر عملیات‌ها
- ۴) دادن سازمان برای رزم توپخانه برابر اصول در اکثر عملیات‌ها
- ۵) هدایت آتش دقیق و صحیح
- ۶) انسجام و عملکرد مطلوب نفرات و یگان‌های توپخانه کارکنان رسته توپخانه اعم از افسران و درجه‌داران، با تلاش، همت، دانش بالا و انگیزه زیاد تمام مشکلات اشاره‌شده در بالا را پشت سر گذاشتند.

در مجموع یگان‌های توپخانه وظیفه خود را در حد عالی به انجام رسانیده و هیچ‌گاه شلیک گلوله‌های توپخانه در هیچ عملیاتی خاموش نشد و تمام فرماندهان یگان‌های مانوری از عملکرد توپخانه کمال رضایت را داشتند و اذعان می‌داشتند که صدای شلیک توپخانه برای ما آرامش‌بخش و دلگرم‌کننده بود. در بیشتر عملیات‌ها نقش توپخانه ارتش یک نقش تعیین‌کننده و سرنوشت‌ساز بود مثلاً در عملیات فاو اگر آتش توپخانه نبود هیچ‌گاه عملیات به انجام نمی‌رسید و در کل هیچ عملیاتی را بدون آتش پشتیبانی نمی‌توان تصور کرد. در کل یگان‌های توپخانه صحرایی نزاچا مأموریت خود را در هشت سال دفاع مقدس در پشتیبانی از یگان‌های مانوری به‌خوبی به انجام رسانیده‌اند و در تمام عملیات‌هایی که ارتش یا سپاه پاسداران جداگانه و یا به‌صورت مشترک انجام داده‌اند حضور فعال و تعیین‌کننده‌ای داشته‌اند.

منابع

- آراسته، ناصر، بختیاری، مسعود، انتشارات ایران سبز، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۱
- اسدی، هیبت‌الله، آتش توپخانه، انتشارات دافوس آجا، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۴
- اسدی، هیبت‌الله؛ ارتش در فاو، انتشارات ایران سبز، تهران، ۱۳۸۲
- جعفری، مجتبی، اطلس نبردهای ماندگار، انتشارات نیروی زمینی ارتش، چاپ اول ۱۳۸۳
- بختیاری، مسعود، توپخانه در دفاع مقدس (تحلیل نقش رسته توپخانه)، انتشارات ایران سبز، تهران، ۱۳۹۱
- بختیاری، مسعود، عملیات بیت‌المقدس، انتشارات ایران سبز، تهران، ویراست دوم، ۱۳۸۷

- بختیاری، مسعود، *عملیات طریق‌القدس و آزادسازی شهر مرزی بستان آذرماه ۱۳۶۰*، انتشارات ایران سبز، تهران، ۱۳۸۷
- بهمنی، محمد مسعود، *منافقین در کمینگاه صیاد*، انتشارات ایران سبز، تهران، ۱۳۹۲
- پورداراب، سعید، کریمی، نبی، *تقویم تاریخ دفاع مقدس (فاتحین شلمچه)*، نشر آجا، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۷
- جعفری، مجتبی، *اطلس نبردهای ماندگار*، انتشارات نوید طراحان، تهران، ۱۳۸۳
- حسینی، سید یعقوب، *تاریخ نظامی جنگ تحمیلی*، ج ۷، تهران، ۱۳۸۷
- بختیاری، مسعود، لطفی، محمدحسن، *ارتش جمهوری اسلامی در هشت سال دفاع مقدس (جلد ۲: نبردهای غرب اهواز و سوسنگرد)*، انتشارات سازمان عقیدتی سیاسی، تهران، ۱۳۷۳.
- درودیان، محمد، *نبرد در شرق بصره*، مرکز مطالعات تحقیقات جنگ، تهران، ۱۳۷۶
- سرودی، روح‌ا...، *عملیات ثامن‌الائمه (ع)*، نشر آجا، تهران، ۱۳۹۰
- علایی، حسین، *روند جنگ ایران و عراق*، جلد دوم، انتشارات مرزوبوم، تهران، ۱۳۹۱
- قائم‌مقامی، جهانگیر. *تاریخ تحولات سیاسی نظام ایران از آغاز قرن یازدهم هجری تا سال ۱۳۰۱ هجری شمسی*، شرکت مطبوعات، تهران، ۱۳۲۶
- کرمی، نبی‌ا...، *کلیات توپخانه و موشک‌ها و شناسایی جنگ‌افزار*، انتشارات مرآتو، اصفهان، ۱۳۸۷
- گروه مؤلفین، *سازمان برای رزم توپخانه*، انتشارات مرآتو، اصفهان، ۱۳۹۱
- گروه مؤلفین، *طرح‌ریزی آتش توپخانه*، انتشارات مرآتو، اصفهان، ۱۳۹۱
- گروه مؤلفین، *هماهنگی پشتیبانی آتش*، انتشارات مرآتو، اصفهان، ۱۳۹۱
- معین وزیری، نصرت‌ا...، *نیروی زمینی در عملیات فتح‌المبین*، انتشارات ایران سبز، تهران، ۱۳۸۱